

*Tribina Medicina iz perspektiva Andrije Štampara
i Ivana Illicha: zdravlje, društvo i etika*
Zagreb, 18. lipnja 2025.
Izvještaj

U srijedu, 18. lipnja 2025. godine, u Kulturno informativnom centru (KIC) u Zagrebu održana je tribina *Medicina iz perspektiva Andrije Štampara i Ivana Illicha: zdravlje, društvo i etika*. Sudjelovali su istraživači s Instituta za filozofiju Mia Biturajac, Bernard Hostić i Ana Grgić kao moderatorica. Cilj tribine bio je usporediti dva utjecajna pristupa zdravlju i medicini: s jedne strane holističku viziju zdravlja Andrije Štampara, a s druge radikalnu kritiku medicine kao institucije Ivana Illicha. Osim toga, tribina je služila kao poprište za razmišljanje o suvremenim izazovima medicine.

Mia Biturajac predstavila je život i ideje Andrije Štampara (1888. – 1958.), jednog od utemeljitelja Svjetske zdravstvene organizacije i ključne figure za razvoj javnog zdravstva u Hrvatskoj. Štampar je bio zagovornik pozitivne definicije zdravlja kao stanja potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustva bolesti. Time je anticipirao biopsihosocijalni model zdravlja koji naglašava međusobnu povezanost bioloških, psiholoških i društvenih čimbenika, što je bilo u suprotnosti s tada dominantnim biomedicinskim modelom u kojem je zdravlje shvaćeno kao odsustvo bolesti, a bolest kao disfunkcija organa i tkiva. Štampar je inzistirao na širem društvenom i preventivnom pristupu, pri čemu je osobitu pažnju posvećivao ekonomskim i socijalnim uvjetima života te financijskoj neovisnosti pacijenta od doktora. Njegovo uvjerenje bilo je da se zdravlje cijelog društva ne može liječiti samo tretmanom pojedinaca, već isključivo korjenitim i sustavnim mjerama.

Bernard Hostić izložio je misao Ivana Illicha (1926. – 2002.), austrijskog svećenika, filozofa i društvenog kritičara. Illich je bio poznat po radikalnoj kritici institucija modernog društva, a posebice medicine. Primjerice, u knjizi *Medicinska nemeza*, upozorio je da medicinska industrija može proizvesti suprotne učinke promicanju zdravlja. Uveo je pojam *jatrogeneze*, negativnog učinka medicine na pacijente, i razlikovao njezine tri razine: a) kliničku (šteta izazvana zahvatom ili terapijom), b) socijalnu (stvaranje ovisnosti o institucijama) i c) kulturnu (gubitak društvenih sposobnosti za samopomoć i prihvaćanje bolesti i smrti). Illich je isticao da je moderna medicina čovjeka učinila pasivnim pacijentom, objektom institucije, dok je prije liječnik bio pratilac, čak i prijatelj,

koji je sagledavao bolest u širem kontekstu života. Prema njemu, zdravlje se ne može iscrpiti biološkim parametrima i kvantitativnim pokazateljima, nego zahtijeva personalistički pristup, koji uključuje vjeru, nadu i pomirenost s ograničenjima ljudske smrtnosti. Time je Illich otvorio pitanje granica medicine i upozorio na opasnost prometejske iluzije da se život može u potpunosti kontrolirati i osloboditi od bolesti.

U raspravi sa sudionicima, istraživači su problematizirali definiciju zdravlja: treba li je shvatiti negativno, kao odsutnost bolesti, ili pozitivno, kao aktivno blagostanje? Dok pozitivna definicija naglašava prevenciju i kvalitetu života, prijeti opasnost da ujedno otvara vrata medicinskom proširivanju granica zdravlja do beskonačnosti. Postavljeno je i pitanje statusa mentalnih bolesti te kako se one uklapaju u funkcionalnu definiciju bolesti. Posebna pažnja posvećena je fenomenu hipohondrije i socijalne jatrogeneze, gdje pretjerana medicinska intervencija i kultura samodijagnoze mogu dovesti do velike štete pojedincu.

Tribina je tako poslužila kao poprište za dinamičan dijalog između Štamparovog društveno angažiranog holizma i Illicheve radikalne kritike medicine kao institucije. Iako su njihovi naglasci različiti, zajednička im je ideja da zdravlje nadilazi biološku dimenziju te da se mora promatrati unutar šireg društvenog i moralnog konteksta.

Nino Kadić